

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка
доктор юридичних наук, професор

Євген СОБОЛЬ
«27» травня 2026 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Іркабаєва Олександра Анатолійовича на тему «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право, за спеціальність 081 Право

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 27 травня 2026 року

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Соболев Є.Ю., доктор юридичних наук, професор Манжула А.А., доктор юридичних наук, професор Гриценко В.Г., доктор юридичних наук, професор Кондратенко В.М., кандидат юридичних наук, доцент Зеленко І.П., кандидат юридичних наук, доцент Коломосьць О.Д., кандидат юридичних наук, доцент Максименко Н.В. (*науковий керівник*), кандидат юридичних наук, доцент Окопник О.М., кандидат юридичних наук, доцент Сокурченко О.А.

З присутніх – 4 доктори юридичних наук та 5 кандидати юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Голова засідання – Манжула Андрій Анатолійович, професор кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук, професор.

Порядок денний:

Публічна презентація здобувачем Іркабаєвим Олександром Анатолійовичем наукових результатів дисертації на тему «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право та її обговорення з метою надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів.

Науковий керівник – Максименко Наталія Володимирівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Іркабаєва О.А. на тему «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію, схарактеризував об'єкт і предмет дослідження, виклав основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист, вказав науково-практичну значущість роботи, зазначив про впровадження результатів дослідження.

Вибір теми дисертаційного дослідження «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» зумовлений необхідністю наукового осмислення сучасних трансформацій системи державного управління у сфері оборони та забезпечення ефективного функціонування механізмів контролю за діяльністю Збройних Сил України в умовах воєнного стану й реалізації євроатлантичного курсу держави.

Актуальність обраної тематики визначається тим, що повномасштабна збройна агресія проти України істотно змінила підходи до організації військового управління, використання матеріальних і фінансових ресурсів оборонного сектору, порядку реалізації контрольних повноважень та забезпечення балансу між військовою ефективністю й дотриманням принципів верховенства права. За таких умов особливого значення набуває формування дієвого адміністративно-правового механізму контролю, який має забезпечувати законність, підзвітність, прозорість та ефективність діяльності Збройних Сил України.

Додаткової актуальності дослідженню надають процеси реформування сектору безпеки і оборони, імплементація стандартів НАТО та Європейського Союзу, розвиток інститутів демократичного цивільного контролю, посилення ролі парламентського, судового та громадського контролю, а також необхідність адаптації національного законодавства до сучасних викликів у сфері оборони.

Водночас у вітчизняній адміністративно-правовій науці відсутнє комплексне дослідження адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України з урахуванням реалій воєнного стану, новітніх інституційних змін та сучасної правозастосовної практики, що обумовлює наукову та практичну значущість обраної теми.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою і логікою дослідження та складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

По завершенню доповіді Іркабаєву О.А. присутніми були поставлені такі **запитання:**

Соболь Є.Ю.: У контексті Вашого дослідження у чому полягає значення інституту Військового омбудсмана для функціонування адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України?

Відповідь: Значення інституту Військового омбудсмана полягає у формуванні спеціалізованого незалежного механізму забезпечення прав і свобод військовослужбовців та посиленні демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

Запровадження цього інституту спрямоване на створення додаткових правових гарантій захисту військовослужбовців від можливих порушень їхніх прав під час проходження служби, забезпечення оперативного реагування на звернення, проведення незалежного моніторингу діяльності військових формувань і підвищення рівня довіри суспільства до оборонного сектору.

У межах проведеного дослідження інститут Військового омбудсмана розглядається не лише як окремий правозахисний суб'єкт, а як структурний елемент адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, який поєднує превентивну, контрольну, правозахисну та комунікативну функції.

Крім того, діяльність Військового омбудсмана сприятиме забезпеченню балансу між потребами військової дисципліни, оперативності управлінських рішень та необхідністю дотримання міжнародних стандартів захисту прав людини у військовій сфері. Розвиток цього інституту також відповідає сучасним європейським і євроатлантичним підходам до організації демократичного цивільного контролю над збройними силами.

Кондратенко В.М.: Чим обумовлена необхідність дослідження саме адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України?

Відповідь: Дякую за запитання. Необхідність дослідження саме адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України обумовлена сукупністю сучасних правових, безпекових, управлінських та міжнародних чинників, які істотно трансформували вимоги до функціонування сектору безпеки і оборони держави.

Передусім актуальність обраної тематики пов'язана з безпрецедентними умовами повномасштабної збройної агресії проти України, що спричинили суттєве розширення масштабів діяльності Збройних Сил України, збільшення обсягів оборонного фінансування, активізацію мобілізаційних процесів, запровадження нових організаційних моделей військового управління та необхідність прийняття великої кількості управлінських рішень у стислі строки. За таких умов особливого значення набуває питання забезпечення ефективного контролю, який має гарантувати не лише оперативність функціонування військової системи, а й дотримання принципів законності, підзвітності та відповідальності.

Другим важливим чинником є зміна підходів до розуміння самого контролю у сфері оборони. Сучасна модель управління сектором безпеки вже не обмежується лише внутрішньовідомчим наглядом чи перевітками діяльності військових формувань. Контроль дедалі більше розглядається як комплексний адміністративно-правовий інструмент забезпечення демократичного цивільного контролю, який охоплює діяльність парламенту, органів виконавчої влади, судових органів, громадянського суспільства та спеціалізованих контрольних інституцій.

Окрему актуальність дослідженню надає необхідність адаптації національної системи контролю до міжнародних стандартів і євроатлантичних вимог. Україна реалізує курс на інтеграцію до європейського та євроатлантичного безпекового простору, що передбачає приведення механізмів державного управління та контролю у відповідність до стандартів НАТО, принципів демократичного цивільного контролю та сучасних підходів до управління оборонними ресурсами.

Крім того, сучасні процеси цифровізації військового управління, розвиток інформаційно-аналітичних систем, впровадження ризик-орієнтованих моделей аудиту та використання цифрових платформ контролю формують нові правові виклики, які потребують належного адміністративно-правового забезпечення.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчив, що у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині відсутнє комплексне дослідження адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, яке б поєднувало теоретичне осмислення природи контролю, аналіз чинного законодавства, сучасну судову практику, міжнародний досвід та специфіку функціонування оборонного сектору в умовах воєнного стану.

Саме це обумовило необхідність проведення комплексного наукового дослідження, спрямованого на формування цілісного бачення адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України та вироблення практичних рекомендацій щодо його подальшого вдосконалення.

Гриценко В.Г.: У чому полягає наукова новизна Вашого дослідження?

Відповідь: Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному теоретико-прикладному вирішенні актуального наукового завдання адміністративного права, що полягає у формуванні цілісної концепції адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України в умовах воєнного стану, інституційної трансформації сектору безпеки і оборони та реалізації євроатлантичного курсу держави. Дисертація поєднує доктринальні положення адміністративного права із сучасними практичними викликами функціонування військової організації держави.

Наукова новизна також проявляється у запропонованому автором підході до визначення мети функціонування адміністративно-правового механізму контролю, яку обґрунтовано як багаторівневу систему взаємопов'язаних складових: стратегічної, інституційно-управлінської, правозахисної, антикорупційної, євроінтеграційної та стійкісної. У роботі вперше запропоновано авторську класифікацію функцій контрольного механізму у військовій сфері, до якої віднесено діагностично-аналітичну, превентивну, правоохоронну, коригувальну, соціально-легітимізаційну, інформаційно-просвітницьку, координаційну та прогностично-аналітичну функції. Удосконалено наукові підходи до класифікації форм і методів здійснення державного контролю за діяльністю Збройних Сил України шляхом виокремлення критеріїв їх систематизації та врахування специфіки функціонування оборонного сектору в умовах воєнного стану. Обґрунтовано необхідність трансформації контрольних процедур через цифровізацію

військового управління та впровадження ризик-орієнтованих механізмів оцінювання.

Подальшого розвитку набули положення щодо інституційного забезпечення контрольної діяльності у військовій сфері, зокрема обґрунтовано напрями розвитку інституту Військового омбудсмена, удосконалення судового контролю, посилення парламентського та громадського контролю за діяльністю Збройних Сил України відповідно до міжнародних стандартів демократичного цивільного контролю.

Манжула А.А.: Який виділено суб'єктний склад системи контролю за діяльністю Збройних Сил України?

Відповідь: У межах дисертаційного дослідження виділено багаторівневий суб'єктний склад системи контролю за діяльністю Збройних Сил України, який об'єднано у дві основні групи – суб'єктів внутрішнього (внутрішньовідомчого) та зовнішнього контролю.

До суб'єктів внутрішнього контролю віднесено органи та посадових осіб системи Міністерства оборони України і Збройних Сил України, діяльність яких спрямована на забезпечення законності, дисципліни, ефективного використання ресурсів та належного функціонування військової організації держави. До них належать підрозділи внутрішнього аудиту, інспектування, внутрішнього контролю, командування та інші уповноважені структурні підрозділи.

До суб'єктів зовнішнього контролю віднесено органи державної влади та інституції демократичного цивільного контролю, а саме: Верховну Раду України та її контрольні механізми, Президента України в межах конституційних повноважень, Кабінет Міністрів України, судові органи, правоохоронні та контрольні органи держави, а також інституції громадянського суспільства.

Окреме місце у структурі суб'єктного складу займають суб'єкти громадського контролю – громадські об'єднання, правозахисні організації, експертні середовища, журналістські розслідувальні платформи та інші інституції громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на забезпечення відкритості, підзвітності та дотримання прав людини у сфері оборони.

Такий підхід дозволив обґрунтувати дворівневу модель контролю за діяльністю Збройних Сил України, у межах якої внутрішній контроль забезпечує управлінську та функціональну ефективність, а зовнішній – демократичну легітимність і суспільну підконтрольність сектору безпеки і оборони.

Сокурєнко О.А.: Чому Ви виділяєте внутрішній і зовнішній рівні контролю?

Відповідь: Виділення внутрішнього та зовнішнього рівнів контролю зумовлене особливостями правової природи діяльності Збройних Сил України та необхідністю забезпечення балансу між ефективністю військового управління і дотриманням демократичних принципів функціонування сектору безпеки й оборони.

Внутрішній рівень контролю охоплює систему відомчих контрольних механізмів, що реалізуються уповноваженими структурними підрозділами Міністерства оборони України та органами військового управління. Його основним призначенням є забезпечення оперативного реагування на порушення, підтримання військової дисципліни, належного використання ресурсів, дотримання службових процедур і підвищення ефективності управлінських рішень.

Окопник О.М.: Яким чином воєнний стан вплинув на трансформацію контрольних процедур?

Відповідь: Воєнний стан істотно вплинув на трансформацію контрольних процедур у сфері діяльності Збройних Сил України, оскільки зумовив необхідність одночасного забезпечення оперативності військового управління та посилення гарантій законності використання оборонних ресурсів.

Насамперед відбулася оперативізація контрольних процедур, що проявилася у скороченні строків прийняття рішень, зміні порядку проведення перевірок, посиленні ролі внутрішньовідомчого контролю та впровадженні механізмів безперервного моніторингу діяльності військових формувань.

Другим напрямом трансформації стало посилення ризик-орієнтованого підходу до контролю, за якого контрольні заходи концентруються насамперед на сферах підвищеного ризику — використанні бюджетних коштів, міжнародної військово-технічної допомоги, матеріально-технічного забезпечення та дотриманні прав військовослужбовців.

Також відбулося розширення інституційної складової контролю через посилення взаємодії між парламентським, судовим, громадським та внутрішньовідомчим контролем, а також розвиток спеціалізованих механізмів захисту прав військовослужбовців.

Окремим напрямом трансформації стала цифровізація контрольних процедур — перехід від переважно документарних перевірок до використання інформаційно-аналітичних систем, електронного обліку, автоматизованого моніторингу та ризик-орієнтованого аудиту.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – **кандидата юридичних наук, доцента Максименко Н.В.**

Дисертаційне дослідження Іркабаєва Олександра Анатолійовича присвячене комплексному та багатоаспектному вивченню адміністративно-правових механізмів здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, що набуває особливої актуальності в умовах сучасних безпекових викликів, зумовлених повномасштабною збройною агресією російської федерації, правовим режимом воєнного стану.

У роботі здійснено системний аналіз теоретичних і нормативно-правових засад здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, розкрито сутність контролю як адміністративно-правової категорії, визначено його місце у механізмі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Автором сформовано цілісне бачення адміністративно-правового механізму контролю як інтегрованої системи правових норм, інституційних структур, процедурних форм і методів, спрямованих на забезпечення законності, ефективності та підзвітності діяльності військових формувань.

Важливе місце у дисертації займає дослідження функціонального призначення контрольної діяльності у військовій сфері, характеристика її принципів, суб'єктного складу, нормативного забезпечення та інституційних механізмів реалізації. Значну увагу приділено питанням внутрішньовідомчого, парламентського, судового та громадського контролю, визначено їх особливості в умовах воєнного стану та сучасних безпекових викликів.

Дисертація вирізняється системністю, логічною побудовою та високим рівнем теоретичного узагальнення, що підтверджує її наукову самостійність і прикладну цінність.

Результати дослідження апробовано на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і опубліковано у чотирьох фахових виданнях. Запропоновані автором концептуальні підходи можуть бути використані для вдосконалення законодавства та практики у секторі національної безпеки та оборони, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін адміністративно-правового спрямування та підготовки фахівців у сфері права і військового управління.

Дисертант зарекомендував себе як компетентний, відповідальний та ініціативний науковець, здатний глибоко і системно аналізувати складні правові явища, критично переосмислювати традиційні доктрини та формулювати власні обґрунтовані висновки й пропозиції. У роботі він продемонстрував високий рівень володіння сучасними методологіями, ефективно поєднуючи класичні підходи юридичного аналізу з інноваційними методами дослідження. Автор впевнено користується поняттєвим апаратом адміністративного права, працює з широким масивом нормативних джерел та майстерно інтегрує національний і міжнародний досвід у сфері забезпечення контролю за діяльністю Збройних Сил України.

Дисертація має логічну структуру та послідовно висвітлює поняття, сутність і механізми здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, містить обґрунтовані теоретичні узагальнення та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення форм і методів державного контролю за діяльністю Збройних Сил України, розвитку інституту Військового омбудсмана, посилення судового контролю, удосконалення механізмів громадського контролю, а також імплементації міжнародних стандартів демократичного цивільного контролю та практик держав – членів НАТО і Європейського Союзу. Особливу увагу приділено питанням цифровізації контрольних процедур та впровадженню сучасних інформаційно-аналітичних інструментів у систему військового управління. Наукові положення та висновки є результатом самостійної й ґрунтовної роботи здобувача, що відповідає сучасним вимогам до кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії.

З урахуванням викладеного, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Іркабаєва Олександра Анатолійовича є завершеною науковою працею, яка вирізняється високим рівнем теоретичної новизни, практичної значущості та наукової самостійності. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативно-правового забезпечення здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, розвитку адміністративно-

правових засад функціонування системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, підвищення ефективності внутрішньовідомчих і зовнішніх механізмів контролю у сфері оборони держави, а також удосконалення інституційно-організаційних та процедурних механізмів забезпечення законності у діяльності військових формувань.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у правотворчій діяльності, нормотворчій та правозастосовній практиці органів державної влади й військового управління, діяльності суб'єктів демократичного цивільного контролю, під час формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки та оборони, а також у науково-дослідній діяльності та освітньому процесі під час підготовки фахівців у галузі права, публічного управління, сектору безпеки і оборони.

Загалом дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Іркабаєв Олександр Анатолійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Вважаю, що дисертаційну роботу можна представити до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

З оцінкою дисертації Іркабаєва Олександра Анатолійовича виступили **рецензенти:**

Кандидат юридичних наук, доцент Сокурєнко О.А. високо оцінила дисертаційне дослідження, присвячене адміністративно-правовим механізмам здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України. Рецензент наголосив, що обрана проблематика є надзвичайно актуальною та стратегічно важливою для сучасної України, оскільки в умовах повномасштабної збройної агресії, дії правового режиму воєнного стану та масштабної трансформації сектору безпеки і оборони питання ефективного контролю за діяльністю Збройних Сил України набувають особливого значення для забезпечення обороноздатності держави, дотримання принципів законності та реалізації демократичного цивільного контролю.

Рецензент відзначила, що дисертація вирізняється комплексним та системним підходом до дослідження адміністративно-правових засад здійснення контролю у військовій сфері. Автору вдалося сформулювати цілісне бачення адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України, визначити його структурні елементи, охарактеризувати суб'єктний склад, розкрити зміст форм і методів контрольної діяльності, а також обґрунтувати напрями вдосконалення відповідних правових та організаційних механізмів.

Позитивної оцінки, на думку Сокурєнко О.А., заслуговує проведений аналіз національного законодавства, міжнародних стандартів демократичного цивільного контролю, практики держав – членів НАТО та Європейського Союзу, а також спроба адаптації окремих зарубіжних підходів до сучасних умов функціонування оборонного сектору України.

Доцент Сокурєнко О.А. окремо відзначила логічність побудови дисертаційного дослідження, послідовність викладення матеріалу, належне використання методологічного інструментарію та здатність автора поєднати теоретичний аналіз із практичними потребами реформування системи контролю за діяльністю Збройних Сил України. Наголошено, що запропоновані рекомендації можуть бути використані під час удосконалення адміністративного законодавства, розвитку інституційних механізмів демократичного цивільного контролю, підвищення ефективності діяльності органів військового управління та забезпечення належного рівня захисту прав військовослужбовців.

Водночас рецензент звернула увагу на окремі питання, які можуть стати предметом подальших наукових досліджень. Зокрема, перспективним напрямом видається поглиблення дослідження механізмів цифровізації контрольних процедур у секторі безпеки і оборони, визначення адміністративно-правових засад використання технологій штучного інтелекту у системі військового управління, а також розроблення єдиних підходів до оцінювання ефективності діяльності суб'єктів контролю в умовах воєнного стану. Окремої уваги також заслуговують питання розвитку механізмів громадського та парламентського контролю, а також нормативного забезпечення діяльності новостворених інституцій у сфері захисту прав військовослужбовців.

У підсумку рецензент зазначила, що дисертаційна робота Іркабаєва Олександра Анатолійовича є завершеним, самостійним і науково обґрунтованим дослідженням, що має вагоме теоретичне та практичне значення, відповідає спеціальності 081 «Право», Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та може бути подана до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Коломоєць О.Д. підкреслив системність і ґрунтовність дисертаційного дослідження, відзначено його високий рівень теоретичного опрацювання та практичної орієнтації. Було наголошено, що обрана тема набуває особливої ваги в умовах сучасних безпекових викликів, зумовлених повномасштабною збройною агресією російської федерації, правовим режимом воєнного стану, масштабними інституційними та кадровими трансформаціями періоду 2022–2026 років, а також завданнями щодо прискореної євроатлантичної інтеграції оборонного сектору держави. У роботі здійснено послідовне наукове розв'язання актуального завдання адміністративно-правової науки – обґрунтовано цілісну теоретичну основу та прикладні рекомендації з реформування правових, інституційно-організаційних та функціональних засад контрольної діяльності у військовій сфері.

У роботі здійснено послідовне наукове розв'язання актуального завдання адміністративно-правової науки – сформовано цілісне бачення

адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, обґрунтовано його теоретичні засади та запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення правових, інституційно-організаційних та функціональних складових контрольної діяльності у сфері оборони.

Дослідження демонструє глибоке розуміння автором особливостей адміністративно-правового регулювання контрольних відносин у військовій сфері, закономірностей функціонування суб'єктів внутрішнього та зовнішнього контролю, а також значення ефективного поєднання механізмів державного управління, демократичного цивільного контролю та гарантій захисту прав військовослужбовців.

У дисертації систематизовано систему суб'єктів контролю за діяльністю Збройних Сил України, розкрито їх адміністративно-правовий статус, визначено форми й методи реалізації контрольних повноважень, а також запропоновано авторське бачення розвитку контрольного механізму в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено питанням інституціоналізації Військового омбудсмана, розвитку судового та громадського контролю, імплементації міжнародних стандартів і практик держав – членів НАТО та Європейського Союзу.

Серед безумовних переваг роботи рецензентом відзначено логічну структуру дослідження, аргументованість наукових положень, належний рівень їх доказовості, послідовне використання сучасної методології дослідження, а також значний обсяг опрацьованої нормативної, доктринальної та емпіричної бази. Позитивної оцінки заслуговує використання сучасної судової практики, міжнародних рекомендацій і зарубіжного досвіду побудови механізмів контролю у військовій сфері.

Водночас рецензент звернув увагу на окремі аспекти, які можуть бути предметом подальших наукових пошуків. Зокрема, доцільним видається більш детальне висвітлення правових засад контролю за використанням технологій штучного інтелекту та цифрових систем управління у військовій сфері, а також розширення аналізу механізмів взаємодії між інститутами громадського контролю та органами військового управління в умовах особливого періоду.

Окремої уваги заслуговує питання перспектив практичної реалізації запропонованої моделі функціонування інституту Військового омбудсмана та оцінки її ефективності після завершення етапу інституційного впровадження.

Зазначені зауваження мають дискусійний та науково-прикладний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка вирізняється комплексністю, системністю, актуальністю та вагомим практичним потенціалом отриманих результатів.

У підсумку Коломоець О.Д. відзначив, що дисертація Іркабаєва Олександра Анатолійовича є фундаментальною, комплексною та завершеною науковою працею, що поєднує новизну, глибину аналітичного опрацювання та практичну цінність. Робота відповідає спеціальності 081 «Право», Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та може бути подана до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційної роботи Іркабаєва Олександра Анатолійовича «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» взяли участь:

доктор юридичних наук, професор Кондратенко В.М. відзначив, що здобувач у процесі навчання за освітньо-науковою програмою спеціальності 081 «Право» повністю виконав індивідуальний план, опанував сучасні методи правових досліджень, засвоїв теоретико-методологічні основи адміністративного права й публічного управління, продемонстрував високий рівень наукової самостійності та здатність до комплексного аналізу складних явищ у сфері національної оборони.

На думку професора Кондратенка В.М., актуальність обраної теми є беззаперечною та відповідає сучасним викликам розвитку держави й системи національної безпеки. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, дії правового режиму воєнного стану, реформування сектору безпеки і оборони та реалізації євроатлантичного курсу держави питання забезпечення ефективного контролю за діяльністю Збройних Сил України набуває особливого значення. Саме від дієвості адміністративно-правових механізмів контролю залежить забезпечення законності військового управління, раціонального використання оборонних ресурсів, дотримання прав військовослужбовців, а також підтримання належного рівня суспільної довіри до сектору безпеки і оборони.

Професор Кондратенко В.М. підкреслив, що автор переконливо доводить необхідність формування цілісного адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, який має забезпечувати баланс між потребами обороноздатності держави, оперативністю прийняття військово-управлінських рішень та дотриманням принципів верховенства права і демократичного цивільного контролю.

Наукову новизну роботи професор вбачає у розробленні авторського підходу до визначення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України як цілісної системи правових норм, інституційних елементів, процедурних форм і методів контрольної діяльності. Значущими є запропоновані дисертантом положення щодо розмежування понять контролю та нагляду у військовій сфері, удосконалення системи суб'єктів контролю, розвитку внутрішньовідомчих і зовнішніх механізмів контролю, а також обґрунтування напрямів модернізації інституційної складової відповідно до міжнародних стандартів і практик держав – членів НАТО.

Також відзначено, що дисертантом запропоновано сучасне бачення розвитку механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України через поєднання правозахисного, управлінського та безпекового підходів. Особливої уваги заслуговують положення щодо інституціоналізації Військового омбудсмана, посилення судового та громадського контролю, впровадження

цифрових інструментів моніторингу та переходу до ризик-орієнтованої моделі контрольної діяльності.

У підсумку професор Кондратенко В.М. зазначив, що дисертаційне дослідження вирізняється комплексністю, системністю та практичною спрямованістю, а сформульовані автором висновки й рекомендації можуть бути використані у правотворчій діяльності, процесі реформування сектору безпеки і оборони, а також у подальшому розвитку адміністративно-правової науки.

Доктор юридичних наук, професор Гриценко В.Г. у своєму виступі загалом підтримав позитивну оцінку дисертаційного дослідження, водночас звернув увагу на окремі аспекти, що можуть бути предметом подальшого наукового опрацювання та конкретизації.

Зокрема, на його думку, окремі пропозиції автора щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України потребують більш детального розкриття на рівні практичної реалізації. Насамперед це стосується процедурного забезпечення взаємодії між суб'єктами внутрішнього та зовнішнього контролю, визначення механізмів координації діяльності органів державної влади у сфері демократичного цивільного контролю, а також запровадження сучасних інструментів оцінювання ефективності контрольних заходів.

Гриценко В.Г. також зазначив, що у роботі доцільно було б ширше висвітлити питання юридичної відповідальності посадових осіб і суб'єктів контролю за неналежне виконання контрольних повноважень у сфері оборони, а також більш детально проаналізувати адміністративно-правові механізми забезпечення балансу між вимогами військової доцільності, режимом обмеження доступу до інформації та необхідністю забезпечення прозорості діяльності сектору безпеки і оборони.

Окремої уваги, на думку виступаючого, заслуговує питання інституційної інтеграції нових контрольних механізмів, зокрема розвитку інституту Військового омбудсмана, посилення громадського контролю та впровадження цифрових інструментів моніторингу діяльності Збройних Сил України в умовах воєнного стану.

Разом із тим Гриценко В.Г. підкреслив, що зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація є комплексним, цілісним і завершеним дослідженням, у якому автору вдалося ґрунтовно розкрити сутність адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, визначити його структурні елементи, виявити проблеми нормативного та інституційного забезпечення, а також запропонувати практично орієнтовані напрями вдосконалення системи контролю з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних безпекових викликів.

Ураховуючи наукову новизну, аналітичну глибину та прикладне значення отриманих результатів, дисертацію рекомендовано до подальшого розгляду спеціалізованою вченою радою як таку, що повністю відповідає вимогам, установленим до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Окопник О.М. підтримала раніше висловлені позитивні оцінки та наголосила, що дисертаційне дослідження вирізняється високим рівнем теоретичного опрацювання й виразною практичною значущістю. Авторіві вдалося комплексно розкрити сутність адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, поєднавши теоретико-правовий, інституційно-організаційний та функціонально-прикладний підходи до дослідження цієї проблематики. Здобувач переконливо довів, що контроль у сфері діяльності Збройних Сил України не обмежується перевіркою законності окремих управлінських рішень, а виступає складним адміністративно-правовим інструментом забезпечення ефективності військового управління, підзвітності сектору безпеки й оборони, захисту прав військовослужбовців та реалізації принципів демократичного цивільного контролю.

Окопник О.М. позитивно оцінила ґрунтовний аналіз нормативно-правового забезпечення здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України та виявлені дисертантом проблеми фрагментарності правового регулювання, дублювання контрольних повноважень окремих суб'єктів, недостатньої узгодженості процедур контролю в умовах воєнного стану та потреби їх адаптації до сучасних безпекових викликів. Схвально оцінено запропоновані напрями вдосконалення законодавства, спрямовані на посилення інституційної спроможності контрольних механізмів, розвиток демократичного цивільного контролю та імплементацію міжнародних стандартів у національну правову систему.

Окремо відзначено запропонований автором підхід до побудови системи адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України через поєднання внутрішньовідомчого та зовнішнього демократичного контролю, що дозволяє забезпечити баланс між оперативністю військового управління та дотриманням принципів законності, відкритості й підзвітності. На думку рецензентки, практичне значення мають також сформульовані пропозиції щодо розвитку інституту Військового омбудсмана, удосконалення судового контролю та посилення громадського контролю у сфері оборони.

Позитивної оцінки заслуговує проведений дисертантом аналіз міжнародного досвіду функціонування моделей демократичного цивільного контролю над збройними силами держав – членів НАТО та Європейського Союзу, а також обґрунтування можливостей його адаптації до умов України. Особливо актуальними є положення щодо цифровізації контрольних процедур, розвитку ризик-орієнтованих підходів та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних механізмів у діяльність суб'єктів контролю.

У підсумку Окопник О.М. зазначила, що дисертація є самостійним, завершеним і актуальним науковим дослідженням, яке характеризується належним рівнем теоретичного узагальнення та практичної спрямованості. Отримані результати можуть бути використані у правотворчій діяльності, у процесі вдосконалення механізмів державного управління та контролю у сфері оборони, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти юридичного профілю.

Кандидат юридичних наук, доцент Зеленко І.П. підкреслила, що обрана тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки безпосередньо пов'язана із сучасними процесами реформування сектору безпеки і оборони України, необхідністю забезпечення ефективного демократичного цивільного контролю над діяльністю Збройних Сил України, а також адаптацією національної системи оборонного управління до європейських та євроатлантичних стандартів в умовах воєнного стану. На її думку, дисертаційне дослідження Іркабаєва О.А. вирізняється логічністю побудови, внутрішньою узгодженістю структурних елементів, чітким визначенням мети, об'єкта та предмета дослідження, послідовністю поставлених завдань і належним обґрунтуванням застосованих методів наукового пізнання, що забезпечило отримання змістовних і науково обґрунтованих результатів.

Зеленко І.П. наголосила, що автору вдалося сформулювати та обґрунтувати низку положень, які характеризуються науковою новизною та мають практичну цінність. Зокрема, запропоновано авторський підхід до визначення адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України як цілісної системи правових, інституційних та процедурних елементів; удосконалено підходи до класифікації форм і методів державного контролю у військовій сфері; розкрито особливості функціонування механізмів внутрішнього та зовнішнього контролю; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення інституційної складової контролю, розвитку інституту Військового омбудсмена та імплементації міжнародних стандартів демократичного цивільного контролю.

Окремо було позитивно відзначено широку та різнопланову джерельну базу дослідження, яка охоплює нормативно-правові акти України у сфері оборони та національної безпеки, міжнародні стандарти і рекомендації у сфері демократичного цивільного контролю, практику міжнародних організацій, судову практику, а також сучасні наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

За словами Зеленко І.П., дисертаційне дослідження характеризується належним рівнем методологічної культури, коректністю використання юридичного понятійного апарату, системністю викладу матеріалу та глибиною аналізу проблематики. Отримані результати мають практичне значення для подальшого вдосконалення діяльності органів сектору безпеки і оборони, розвитку механізмів державного та громадського контролю за діяльністю Збройних Сил України, а також можуть бути використані у правотворчій, правозастосовній та освітній діяльності.

У підсумку підтримала висновки рецензентів і наголосила, що дисертаційна робота Іркабаєва Олександра Анатолійовича є самостійним, оригінальним і завершеним дослідженням, що має теоретичну новизну, прикладне значення та повністю відповідає вимогам, встановленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Робота рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Присутні на засіданні одноголосно запропонували визнати дисертацію Іркабаєва Олександра Анатолійовича завершеною теоретично та

практичнозначимою науковою роботою, що містить висновки, які сприяють вирішенню нагальної наукової проблеми та є суттєвим внеском у розвиток юридичної науки, і яка може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді. Запропоновано схвалити такий висновок:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Іркабаєва Олександра Анатолійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дослідження зумовлено нагальною потребою держави модернізувати правові та організаційні механізми здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України зумовила безпрецедентне зростання оборонних видатків, масштабів мобілізаційних заходів та інтенсивності функціонування Збройних Сил України (ЗСУ), перетворивши питання ефективності військової організації на базову умову виживання державності. У цих реаліях особливої ваги набуває потреба у глибокій модернізації адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю ЗСУ. Ця потреба посилюється євроатлантичним вектором інтеграції України, що вимагає гармонізації національного законодавства із принципами демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони відповідно до стандартів НАТО та *acquis* Європейського Союзу. Актуальність дослідження загострюється динамічними інституційними та кадровими змінами у сфері оборони протягом 2022–2026 років, зокрема реформуванням органів внутрішнього аудиту, проведенням корпусної реформи ЗСУ, запровадженням інституту Генерального інспектора Міністерства оборони та утворенням інституту Військового омбудсмена (2025 р.). Окремим сучасним викликом є цифрова трансформація військового управління та впровадження новітніх систем ситуаційної обізнаності (зокрема, системи «DELTA»), які створюють передумови для переходу до безперервного автоматизованого моніторингу, що потребує належного адміністративно-правового врегулювання. Додаткової наукової уваги вимагає розв'язання правового парадоксу: необхідності забезпечення максимальної оперативності й гнучкості військового управління в умовах воєнного стану при одночасному посиленні жорсткого контролю за використанням колосальних фінансових і матеріальних ресурсів. Окрім того, динамічний розвиток практики Конституційного Суду України та Верховного Суду (2022–2026 рр.) щодо захисту прав військовослужбовців та законності у сфері оборони актуалізує завдання з теоретичного переосмислення адміністративно-процесуальних засад судового контролю. Усе це в сукупності зумовлює об'єктивну необхідність комплексного наукового аналізу та оптимізації адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України в сучасних умовах.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Незважаючи на високу актуальність проблематики, у вітчизняній адміністративно-правовій науці бракує комплексних досліджень адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, що враховували б реалії повномасштабної війни 2022–2026 років, інституційні новації цього періоду (Військовий омбудсман, генеральний інспектор Міноборони, корпусна реформа), сучасну судову практику, актуальний міжнародний досвід. Окремі сегменти проблематики розкриті у працях В. Б. Авер'янова, В. М. Гаращука, О. Ю. Дрозда, О. В. Джафарової, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, С. О. Шатрави (загальні засади адміністративно-правового механізму); В. Г. Пилипчука, П. П. Богуцького, О. Д. Довганя, І. М. Дороніна, В. А. Яценка (демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони); С. П. Пономарьова, Б. М. Шамрая, А. В. Боровика (адміністративно-правові засади діяльності сектору безпеки і оборони); М. А. Донця, А. А. Радчука (правовий статус військовослужбовців і їх захист); О. П. Котляренка, В. Й. Пашинського, С. А. Пархоменка (повноваження Президента у сфері національної безпеки); І. М. Шопіної (цифровізація та інформаційна безпека в публічному управлінні); Г. Борна, Ф. Флурі, А. Йонссона, П. Латавського, А. Сарі (порівняльно-правовий досвід). Водночас системного дослідження, яке поєднувало б ці окремі сегменти у єдиній концепції з урахуванням сучасних викликів, у вітчизняній науці поки що не здійснено, що визначає актуальність обраної теми.

Зазначене зумовлює необхідність комплексного дослідження сутності та особливостей адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю ЗСУ і формулювання пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду і конкретних реалій 2022–2026 років, що і визначає її актуальність та своєчасність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямовано на реалізацію основних положень законів України «Про Національну безпеку України», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про Збройні Сили України», «Про Військового омбудсмана»; указів Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», «Про Національну стратегію у сфері прав людини», «Про посилення контролю за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань»; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2026–2030 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 30 квітня 2026 р. № 2-26. Дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Концептуально-методологічні засади правового регулювання процесу європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 200116U006126).

Мета й завдання дослідження. Метою наукової кваліфікаційної праці є комплексне дослідження сутності, видів та особливостей адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, а також формулювання на цій основі конкретних пропозицій та

рекомендацій щодо його вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів і правових реалій воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні завдання:

- визначити поняття, сутність та особливості контролю у військовій сфері як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- сформулювати мета, охарактеризувати принципи та розкрити зміст функцій адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України;
- окреслити коло суб'єктів адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України та визначити їх правовий статус;
- охарактеризувати нормативні засади адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України;
- з'ясувати види форми і методи здійснення державного контролю за діяльністю Збройних Сил України та окреслити їх особливості;
- розкрити роль та зміст судового контролю механізму забезпечення законності в діяльності Збройних Сил України;
- з'ясувати особливості здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України громадськими інституціями та населенням та запропонувати шляхи удосконалення;
- охарактеризувати міжнародний досвід та рекомендації щодо впровадження ефективних моделей контролю за діяльністю Збройних Сил України в національну правову систему;
- сформулювати шляхи вдосконалення інституційно-організаційної складової адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України.

Об'єктом дослідження є публічно-правові відносини, що виникають з приводу здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, вибір яких зумовлений специфікою об'єкта, предмета, мети та завдань роботи. Застосування цих методів у їх взаємозв'язку дало змогу дослідити сутність адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України (ЗСУ) з позицій системності, об'єктивності та динамізму розвитку правової реальності. На різних етапах наукового пошуку було використано такі методи: *діалектичний метод* пізнання суспільно-правових явищ дозволив дослідити генезу, сучасний стан та внутрішні суперечності контрольної функції держави у військовій сфері з урахуванням викликів воєнного стану (підрозділ 1.1); *герменевтичний та формально-логічний методи* застосовувалися для формування понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема визначення дефініції самого контролю як управлінської функції, а також для тлумачення змісту нормативно-правових актів, що регулюють досліджувану сферу (підрозділи 1.1, 1.4, 2.1); *системно-структурний метод* став основою для виокремлення мети,

принципів і функцій контрольного механізму, а також для внутрішньої класифікації та систематизації розгалуженої системи суб'єктів адміністративно-правового контролю за ЗСУ (підрозділи 1.2, 1.3); *метод моделювання* та *інституціональний метод* дали змогу охарактеризувати й упорядкувати наявні форми і методи здійснення державного контролю, а також специфіку діяльності новітніх інституцій у системі оборони (підрозділ 2.1, 3.2); *функціональний метод* використано під час дослідження судового контролю як специфічного інструменту забезпечення законності у функціонуванні військових формувань, а також при визначенні ролі й можливостей цивільного суспільства і населення в системі демократичного контролю за оборонною сферою (підрозділи 2.2, 2.3); *порівняльно-правовий метод* покладено в основу дослідження міжнародних стандартів, рекомендацій та прогресивного досвіду зарубіжних країн (зокрема, держав-членів НАТО та ЄС) щодо побудови та функціонування ефективних моделей демократичного цивільного контролю над збройними силами (підрозділ 3.1); *метод правового прогнозування та аналізу* застосовувався для обґрунтування конкретних шляхів і пропозицій щодо модернізації інституційно-організаційної та нормативної складових досліджуваного механізму з метою підвищення його ефективності в умовах сучасних безпекових викликів (підрозділ 3.2).

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних науковців, аналітиків і практиків, які досліджували правову природу й сутність контролю як функції державного управління, загальну теорію публічного адміністрування, теоретико-правові засади забезпечення національної безпеки й оборони, а також специфіку реалізації демократичного цивільного та державного контролю за функціонуванням військової організації держави.

Нормативну основу дисертації складають Конституція України, міжнародно-правові акти та стандарти НАТО, імplementовані в національне законодавство, закони України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про Військового омбудсмана», чинне адміністративно-процесуальне законодавство, укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України у сфері оборонного будівництва, а також відомчі нормативно-правові акти Міністерства оборони України, які регламентують діяльність органів внутрішнього аудиту, Головної інспекції та Генерального інспектора Міноборони.

Інформаційну та емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані та аналітичні матеріали Міністерства оборони України, Рахункової палати та Державної аудиторської служби України щодо ефективності використання оборонного бюджету; узагальнена судова практика Конституційного Суду України та Верховного Суду (2022–2026 рр.) у справах, пов'язаних із забезпеченням законності та захистом прав військовослужбовців; звіти міжнародних програм (зокрема, програми НАТО *Building Integrity*); офіційні доповіді Військового омбудсмана, а також аналітичні документи інститутів цивільного суспільства щодо стану здійснення демократичного цивільного контролю за діяльністю Збройних Сил України.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексним системним дослідженням адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни, інтенсивної цифрової трансформації та євроатлантичної інтеграції.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, що мають характер наукової новизни, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано теоретико-правові засади побудови та функціонування адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України, що дозволило комплексно поєднати загальну доктрину публічного адміністрування з практичними потребами інституційної модернізації оборонної сфери в умовах воєнного стану та євроатлантичної інтеграції;

– комплексно проаналізовано динамічні трансформації адміністративно-правового механізму здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України протягом 2022–2026 років, що дало змогу науково обґрунтувати теоретико-прикладні засади адаптації контрольних процедур до умов збройного конфлікту. У межах цього підходу визначено сутність та функціональне призначення новітніх інституційних елементів системи контролю в оборонній сфері, зокрема інституту Генерального інспектора Міноборони, Військового омбудсмана, органів управління новостворених армійських корпусів, а також механізмів моніторингу реорганізованої системи оборонних закупівель, що функціонує через єдину Агенцію оборонних закупівель («Державний оператор тилу») з 1 січня 2026 року;

– обґрунтовано цілісну модель інституційного розгортання та адміністративно-правового статусу Військового омбудсмана в Україні відповідно до Закону № 4603-IX від 17 вересня 2025 року, яку побудовано на основі адаптації успішного зарубіжного досвіду, зокрема німецької моделі Уповноваженого Бундестагу у справах Збройних Сил (*Wehrbeauftragter*), скандинавських аналогів (*Stortingetsombudsmann*) та міжнародних рекомендацій *DCAF*. У межах цієї моделі доведено необхідність імплементації європейських стандартів організаційного забезпечення діяльності зазначеного інституту, що включає науково обґрунтовану рекомендацію щодо формування його центрального апарату в чисельності не менше ніж 65 співробітників за німецьким структурним зразком для забезпечення повноцінного моніторингу захисту прав військовослужбовців;

– запропоновано авторську класифікацію функцій контрольного механізму у військовій сфері як цілісної, взаємопов'язаної системи, що охоплює діагностично-аналітичну, превентивну, правоохоронну, коригувальну, соціально-легітимізаційну, інформаційно-просвітницьку, координаційну та прогностично-аналітичну функції. Це дозволило теоретично переосмислити динаміку контрольної діяльності в умовах воєнного стану не лише як інструменту виявлення правопорушень, а як стратегічного засобу превенції,

забезпечення соціальних прав військовослужбовців та підвищення рівня легітимності й прозорості оборонного сектору;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат у частині розмежування контролю і нагляду у військовій сфері, дворівневої природи механізму (внутрішньовідомчий і зовнішній демократичний контроль), концепції «громадянина в уніформі» (StaatsbürgerinUniform) в українському правовому контексті;

– розуміння мети адміністративно-правового механізму контролю як ієрархічно структурованої системи із шести взаємопов'язаних вимірів: стратегічного (забезпечення підпорядкованості легітимного збройного насильства конституційно встановленим демократичним інституціям), інституційно-управлінського, правозахисного, антикорупційного, євроатлантично-інтеграційного, стійкісного (resilience);

– підходи до систематизації форм державного контролю за діяльністю Збройних Сил України за шістьма критеріями: правові та неправові; безпосередні та опосередковані; попередні, поточні та наступні; виїзні та документарні; відкриті, обмежено відкриті та закриті; мирного часу та особливого періоду;

– класифікацію суб'єктно-інституційної архітектури механізму, що охоплює сім основних категорій суб'єктів з урахуванням інституційних новацій 2022–2026 років (Військовий омбудсман у складі спеціалізованих парламентських структур, генеральний інспектор Міноборони у складі внутрішньовідомчих структур);

дістали подальшого розвитку:

– наукові позиції щодо адаптації адміністративно-процесуального законодавства до реалій воєнного стану через формування правових позицій Верховного Суду 2024–2026 років (зокрема, постанови від 29 листопада 2024 року у справі № 120/359/24 щодо умов поновлення строків звернення до суду для військовослужбовців);

– положення про значення стандартів НАТО (понад 324 стандарти, імплементовані станом на 2024 рік) і програми Building Integrity (з участю України з 2008 року) для національної правової реформи;

– наукова думка про специфіку реалізації європейських стандартів захисту прав військовослужбовців згідно з Кодексом поведінки ОБСЄ щодо політико-військових аспектів безпеки 1994 року та Рекомендацією CM/Rec(2010)4 Комітету Міністрів Ради Європи 2010 року;

– положення про специфіку громадського контролю над сектором безпеки і оборони в умовах воєнного стану з урахуванням діяльності спеціалізованих неурядових організацій (НАКО, Transparency International Ukraine з програмою DOZORRO, Центр протидії корупції), правозахисних організацій (Українська Гельсінська спілка з прав людини, ZMINA, Центр громадянських свобод), журналістських розслідувальних платформ, експертних центрів, волонтерських організацій.

Практичне значення отриманих результатів Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки, рекомендації та пропозиції мають як

теоретичне, так і прикладне значення, а їх безпосереднє впровадження орієнтоване на модернізацію системи управління та контролю у сфері оборони держави. Результати дослідження можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для подальшого розроблення проблем публічного адміністрування, удосконалення концептуальних засад адміністративного й військового права, а також при підготовці комплексних наукових праць, монографій, підручників і посібників, присвячених оптимізації правового регулювання сектору безпеки і оборони в умовах сучасних безпекових викликів;

– у *правотворчій сфері* – у нормотворчій діяльності органів державної влади, зокрема при розробці законопроектів щодо подальшого вдосконалення Закону України «Про національну безпеку України», підготовці підзаконних актів задля повноцінної імплементації Закону України «Про Військового омбудсмана», формуванні детального нормативно-правового регулювання інституту Генерального інспектора Міністерства оборони України, а також у процесах кодифікації вітчизняного військового законодавства та його гармонізації зі стандартами НАТО;

– у *правозастосовній сфері* – у правозастосовній практиці адміністративних судів та Конституційного Суду України при тлумаченні норм щодо захисту прав військовослужбовців; у діяльності спеціалізованих антикорупційних та правоохоронних органів (НАБУ, САП, НАЗК, ДБР) і Рахункової палати під час реалізації ними зовнішнього контролю; у повсякденній діяльності органів військового управління Міністерства оборони України, Генерального штабу, командувань Збройних Сил України та безпосередньо Генерального інспектора Міноборони для впровадження інституційно-організаційних реформ; а також у роботі інституцій громадянського суспільства, що здійснюють демократичний цивільний моніторинг оборонного сектору;

– у *освітньому процесі* – під час підготовки лекційних курсів, проведення семінарських і практичних занять, розробки навчально-методичних комплексів із дисциплін «Адміністративне право», «Військове право», «Право національної безпеки», «Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони» у закладах вищої освіти юридичного профілю та провідних військових закладах освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, теоретичні узагальнення та практичні рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодні» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 р.), «Перспективні напрями розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 18–19 лютого 2025 р.), «Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 04–05 червня 2025 р.), «Перспективні напрями розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі» (м. Київ, 14–15 січня 2026 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок. Список використаних джерел містить 176 найменувань на 20 сторінках.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати:

1. Іркабаєв О.А. Адміністративно-правовий механізм цивільного контролю над Збройними Силами України: стан, проблеми та перспективи вдосконалення в контексті Євроатлантичної інтеграції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Випуск 5. С. 345-349.

2. Іркабаєв О.А. Прокурорський нагляд та судовий контроль у механізмі забезпечення законності діяльності Збройних Сил України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Випуск 6. С. 282-287.

3. Іркабаєв О.А. Роль Рахункової палати України як суб'єкта зовнішнього фінансового контролю за використанням бюджетних коштів у сфері Національної оборони. *Правові новели*. 2025. №25. С. 536-541.

4. Іркабаєв О.А. Адміністративно-правові засади парламентського контролю за діяльністю Збройних Сил України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2026. Випуск 1. С. 279-284.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Іркабаєв О.А. Поняття та структура адміністративно-правового механізму контролю за діяльністю Збройних Сил України. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*(м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

6. Іркабаєв О.А. Особливості здійснення адміністративного контролю за діяльністю збройних сил України в умовах воєнного стану. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 18–19 вересня 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

7. Іркабаєв О.А. Уповноважений Верховної ради України з прав людини як суб'єкт контролю за дотриманням прав військово службовців. *Перспективні напрями розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*(м. Київ, 18–19 лютого 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 71–73.

8. Іркабаєв О.А. Громадський контроль за діяльністю Збройних Сил України: адміністративно-правові форми реалізації. *Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції*(м. Київ, 04–05 червня 2025 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 40–43.

9. Іркабаєв О.А. Міжнародні стандарти демократичного контролю над збройними силами та їх відображення в адміністративному законодавстві

України. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі: матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 14–15 січня 2026 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2026. С. 121–123.

Характеристика особистості здобувача. Іркабаєв Олександр Анатолійович народився 14 серпня 1989 року Кіровоградська область м. Кропивницький.

У 2010 році закінчив Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ та здобув кваліфікацію юрист.

У 2015 році закінчив Національну академію внутрішніх справ в м. Києві за спеціальністю «правоохоронна діяльність» та здобув диплом магістра.

З 2020 по 2021 роки – курси лідерства офіцерського складу тактичного рівня Національної академії Сухопутних військ Збройних Сил України, здобув освіту управлінської діяльності тактичного рівня отримавши звання молодший лейтенант Збройних Сил України.

З 2022 по теперішній час – аспірант Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка м. Кропивницький.

Службова діяльність: З 2006 -2010 роки курсант КірюїХНУВС.

З 2010 по 2016 роки дільничний в Олександрівському РВ УМВС. Україна Кіровоградська область смт. Олександрівка.

З 10.06.2016 по 20.12.2019 року працював головним агрономом у Державному підприємстві Олександрівського виправного центру Управління Державної пенітенціарної служби України в Кіровоградській області.

З 25.12.2019 по 01.08.2020 року інструктор тактичного рівня в/ч А1414 у 169 НЦ смт. Десна Чернігівська область Україна.

З 01.08.2020 по 01.08.2021 року слухач курсів лідерства офіцерського складу тактичного рівня Національної академії Сухопутних військ Збройних Сил України м. Львів вул. Героїв Майдану 32.

З 02.08.2023 по 10.02.2024 командир взводу в/ч А 1405 м. Кропивницький смт. Аджамка. З 12.02.2024 по 25.12.2024 начальник групи безпеки військової служби в/ч А1317 169 НЦ смт. Десна Чернігівська область 169 НЦ.

З 26.12.2024 по 20.08.2025 помічник начальника служби військової техніки озброєння логістики в/ч А4051 Київська область, м. Чабани вул. Машинобудівників 2-Б.

З 21.08.2025 по теперішній час відряджений до Командування Сухопутних військ Збройних Сил України офіцером транспортних перевезень в службу військово-транспортних перевезень м. Київ.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують доступність їхнього сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Іркабаєва О.А. та повноти публікації основних результатів дослідження.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Іркабаєва Олександра Анатолійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Іркабаєва Олександра Анатолійовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

3. Рекомендувати дисертацію Іркабаєва Олександра Анатолійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм здійснення контролю за діяльністю Збройних Сил України» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 9, проти – 0, таких, що утримались – 0; здобувач Іркабаєв О.А. – не голосував

Головуючий на засіданні:

професор кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету ім. В. Винниченка
доктор юридичних наук, професор

Андрій МАНЖУЛА

Рецензент:

Доцент кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету ім. В. Винниченка
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр КОЛОМОЄЦЬ

Рецензент:

Доцент кафедри галузевого права
та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету ім. В. Винниченка
кандидат юридичних наук, доцент

Олена СОКУРЕНКО

